

הרב שלמה ריסקין

לזכר נשמת תלמידו היקר משה ברי הי"ד
שנהרג על קידוש השם.

ימי ספירת העומר ואבלות

כתוב בתורתנו הקדושה:

"וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה. עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'." (ויקרא כג, טו-טז)

כלומר, לספור הימים והשבועות מיום שני של חג המצות עד חג השבועות¹. ספר החינוך (מצווה שו) מסביר מצוה זו כציפיה גדולה לתכלית יציאת מצרים - קבלת התורה.

להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד והנכסף ללבנו, כעבד ישאף צל, וימנה תמיד מתי יבא העת הנכסף אליו שיצא לחירות, כי המנין המראה לאדם כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא...

מוסיף על זה 'אור החיים' בפירושו על התורה:

לצד שיצו ה' לספור שבע שבתות, ואמרו ז"ל (זוה"ק צז) כי לצד שהיו בטומאת מצרים, ורצה ה' להזדווג לאומה זו, דן בה משפט נדה שדינה לספור שבעה נקיים, וצוה שיספרו שבעה שבועות, ואז יהיו מוכשרים לכניסתם, ככלה לחופה. והגם כי שם שבעה ימים וכאן שבעה שבועות לצד הפלגת הטומאה וגם היותם בכללות ישראל, שיער התמים דעים כי כן משפטם...

ולכן ימים אלו ימי ציפיה הם, ימי התרגשות הם, ימי שמחה הם, כמו חתן הסופר את הימים לקראת יום חופתו. והאמת היא שימי שאיפה אלו המקשרים בין פסח לעצרת, מהיום כמעין חולו של מועד בין חג החירות וחג מתן תורתנו. אם כן, קשה להבין מה קרה לימים אלו לפי מסורת ישראל. הרי לפי מנהגינו ימי מקצת אבלות הם:

נוהגים שלא לישא אישה בין פסח לעצרת עד ל"ג לעומר...
נוהגים שלא להסתפר עד ל"ג לעומר. (שו"ע אורח חיים תצג)

והרמ"א שם מוסיף מנהג שני, לא לישא אישה ולא להסתפר מראש חודש אייר עד שבועות.

האר"י הקדוש מצרף שני מנהגים אלו יחד, והטיל אבילות מאחרי חג המצות עד חג העצרת, למעט ל"ג בעומר, ימי ראש חודש ושלושת ימי ההגבלה. לפי עיקר מנהגינו, האיסור אינו רק חתונה ותספורת אלא כל שמחת מרעים ומוזיקה וגילוח בכלל. יוצא, שהלוח שלנו והמנהגים השונים המוכתבים ע"י הלוח, הפכו את התקופה בין פסח לעצרת מששון ליגון, מציפיה של שמחה לאכזבה של אבילות.

1. רמב"ם ספר המצוות, מצוות עשה קס"א.

האם ההסבר הוא רק מקרה הסטורי - שהרי הסיבה לאיסורים אלו המובאת בשו"ע שם (תצד) על סמך הגמרא, היא "מפני שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא" - או שאפשר להעמיק ולמצוא קשר הדוק בין התפקיד המקורי המקראי של אותם ימי ביניים של ספירת העומר, ובין הנוהג ההלכתי העכשוי של מקצת אבילות בתוכם?

נתחיל בהסבר סיבת האבילות מבחינה הסטורית. הגמרא מזכירה את מיתת תלמידי רבי עקיבא. ולפי מסורת אחת הם מתו מאסכרא.

הגאונים מביאים מסורת שניה, שתלמידי רבי עקיבא נהרגו במלחמת בר כוכבא. המובא בשם הגאונים סביר יותר, שהרי עשרים וארבעה אלף תלמידים היו לתנא הגדול, וקשה להניח שכולם נספו כתוצאה ממחלה. הגמרא מנסה לנמק את סיבת מותם: "מפני שלא נהגו כבוד זה בזה", וכנראה עיקר תקופת מיתתם היתה בין פסח לפרוס עצרת, או בין פסח ל"ג בעומר, וב"ג בעומר פסקו מלמות.

יהדות אשכנז, בעיקר, נוהגת במנהגי האבילות מראש חודש אייר, שאז, לפי רוב המיסמכים, החלו מסעי הצלב. כפי שמתואר בקינות שלנו, הצלבנים השחיתו קהילות יהודיות שלימות כשפיירא, וורמזא ומגנצא - בין ראש חודש אייר לחג העצרת. קשה, אולי אפילו אסור, לנסות לגלות את נסתרות בורא עולם, ולתת סיבה למיתת קדושי מסעי הצלב.

אבל קשה לברוח מהעובדה, שגויים אלו, הנקראים צלבנים, היו בדרכם לשחרר את ארץ ישראל מידי הכופרים, שהרי גם להם הנוצרים קדושה היא, כאשר יהודים שומרי תורה ומצוות ישבו והתגוררו בשקט ובשלווה בארצות אשכנז, רחוק מארץ הברית ללא כוונה לעלות אליה.

אם נחזור לרעיון המקורי של ימי הספירה, במיוחד כפי שמוסבר בספר החינוך, ימים אלו ימי שאיפה וציפיה הם. והייתי מוסיף שהיו ימי שאיפה לא רק למתן תורה אלא לגאולה שלימה.

בחג המצות הקב"ה הוציא אותנו מארץ מצרים, מבית העבדים - אבל טרם הביא אותנו אל ארץ המנוחה ואל הנחלה, עוד לא קבלנו את תורתו הקדושה, ועוד לא דרכו רגלינו בארצנו הקדושה. המצה נקראת לחמא דמהימנותא (לחם של אמונה), אבל לא לחם החירות (ע"פ הזוהר).

בתחילת הסדר מכריזים אנו: "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", ואפילו שאכלנוה גם ביציאתנו, היה זה רק במדבר. החג שמסמל את הכניסה לארץ ישראל הוא דווקא חג העצרת, חג הביכורים, עם כל הטקס המרומם והמפואר של הבאת הביכורים לירושלים.

המצה מהווה סמל כפול, גם מצת עוני במצרים וגם מצת שיחרור ביציאתנו, הסוכה גם היא מהווה סמל כפול, גם ענני כבוד של הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת, וגם סוכות ממש של הגלות והנדודים במדבר. בחג השבועות יש רק סמלי גאולה: ביכורים המובאים לבית המקדש וגילויי שכינה. ברם, גאולת חג שבועות טמונה בתוך תפילת הקדושה בכל שבת: "והוא ישמיענו ברחמי שנית לעיני כל חי להיות לכם לא-להים". אותו גילויי שכינה אוניברסלי שיחזיר את כל העולם לצל השכינה ולקיום מצוות.

אבל מן המוסכמות הוא, שכל ציפיה דורשת הכנה. תלמיד בתיכון מצפה לחג הסיום שלו, אבל יזכה לכך רק אם הוא מכשיר את עצמו לעבור את הבגרויות. כלה מצפה ליום חתונתה - וזה מה שמדגיש 'אור החיים' הקדוש שהבאנו לעיל - אבל היא צריכה להכשיר את עצמה, לעלות מטומאה לטהרה. ורבי אליעזר (סנהדרין צו:) כבר קבע שאין גאולה בלי תשובה, וכן פסק הרמב"ם (הל' תשובה פ"ז ה"ה). ותשובה תרתי משמע, תשובה פיזית לארץ ישראל, ותשובה רוחנית לתורת ישראל.

חטא תלמידי ר"ע היה חסרונם בתורה, מצד הבין אדם לחברו שבה, שלא נהגו כבוד זה בזה. וחטא יהודי דור מסעי הצלב היה ההשלמה עם השארותם בגלות, והעדר נסיונם לעלות ארצה. ספירה וציפיה ללא הכנה וטהרה מוכרחת להיגמר באכזבה ובטרגדיה, טרגדיה של עם שטרם נגאל, אבידות של העם הנשאר במדבר.

מה שצריך לעודד אותנו בתקופה זו שבין פסח לעצרת, זו העובדה שבלוחות השנה של ימינו מופיעים גם יום העצמאות וגם יום ירושלים החלים באותה תקופה, שהם ניצוצות של אור הגאולה השלימה, ויסודות של ראשית צמיחת גאולתנו.

יהי רצון שלקח ימי הספירה יהיה, שנכין את עצמנו, הן בהגיענו מארבע כנפות הארץ לארצנו המחודשת והמקודשת, והן בקבלת תורתנו כולל מצוות בין אדם לחברו, ואז נוכל להפוך את היגון לששון, את האבלות לשמחה, כאשר "הוא ישמיענו ברחמיו שנית לעיני כל חי להיות לכם לא-להים".